

2 Tussen gast, gevestigd en gevaar: ganzen in maatschappelijke context

Auteur: Prof. Dr. F.L.B. Meijboom, hoogleraar Sustainable Animal Stewardship, Universiteit Utrecht

Het denken over wilde dieren en dus over ganzen is door de tijd heen veranderd. Dat heeft invloed op wat mensen vinden van de aanpak en van de maatregelen bij het beheer van ganzen. Dat is weer relevant voor de keuzes die voor dit Ganzenplan straks worden gemaakt. Hieronder wordt uitgelegd hoe beeldvorming en maatschappelijke opinie invloed hebben op de keuze van maatregelen en de mate waarin schade wordt geaccepteerd.

2.1 Een nieuwe discussie?

Als we kijken naar aandacht voor ganzen in de media en in provinciale staten, dan overheerst de afgelopen 30 jaar een negatieve sfeer: groepen in de samenleving hebben overlast van ganzen. Dat is een trend die we ook elders zien: we gaan vaak pas over in het wild levende dieren praten als ze onze menselijke wegen kruisen en er knelpunten ontstaan. In die zin past het maatschappelijke debat over ganzen in een reeks van vergelijkbare discussies, bijvoorbeeld de overlast van zwijnen of van wolven. De maatregelen om schade aan landbouw en natuur te verminderen, zorgen eveneens voor veel maatschappelijk debat. De discussies gaan naast feiten ook over emoties, belangen en waarden. Dit past in een bredere trend: het maatschappelijk debat neemt toe, ook als het bijvoorbeeld gaat over een dijkversterking.

Toch ligt het gevoeliger en lijkt het ingewikkelder als het gaat om in het wild levende dieren, zoals ganzen. Recent onderzoek laat zien dat we ons als samenleving steeds vaker druk maken om dieren, omdat we het dier zelf belangrijk en waardevol vinden (Schukken et al. 2019; RDA 2023). Dat heeft te maken met een verschuivende maatschappelijke waardering van dieren, zowel van in het wild levende dieren als landbouwhuisdieren. Wilde dieren worden niet meer alleen gezien als gevaar of als schadelijk, maar ook bijvoorbeeld als iets moois waar je van kan genieten, als inspiratiebron of als economisch waardevol. De erkenning dat dieren belangen hebben, onder andere in termen van welzijn, is in Nederland vastgelegd in wetgeving (zie hoofdstuk 3). Ook ganzen zijn in onze samenleving niet enkel veroorzakers van overlast; het zijn beschermde diersoorten en hebben eigen belangen die – conform wetgeving – meegewogen dienen te worden in de bescherming, het beheer en de schadebestrijding.

2.2 De waarde van dieren: meer dan voor- en tegenstanders

De discussie over ganzen is gepolariseerd. Ogenschijnlijk is sprake van heldere tegenstellingen tussen voor- en tegenstanders met duidelijke beelden van de gans als veroorzaker van schade enerzijds en als slachtoffer anderzijds. Dergelijke beelden spelen ook bij maatschappelijke discussies over natuur. Deze sterke beelden zijn alleen behoorlijk tegengesteld en zijn in feite 'frames' van onderliggende wereldbeelden. In de beeldvorming over ganzen zijn vooral de uitersten aanwezig, of 'polen' (naar analogie van Brandsma, 2016). Dit hoofdstuk laat zien dat de sterke posities van voor- en tegenstanders maar een deel van het speelveld vertegenwoordigen. Het stille maatschappelijke midden (Brandsma, 2016) lijkt minder goed vertegenwoordigd in het debat.

In de samenleving is er een trend die al decennia geleden is begonnen, waarbij dieren steeds vaker omwille van zichzelf gewaardeerd worden en waarbij bescherming van soorten voorop staat en dierenwelzijn als een belangrijke waarde wordt gezien

51 (Schukken et al. 2019; RDA 2022). Toch blijft er sprake van diversiteit aan visies op de
 52 waarde van dieren. Dat maakt de praktijk lastig. Het gaat namelijk niet alleen over de
 53 vraag of ganzen belangen hebben, bescherming nodig hebben en hoe we dat meewegen
 54 bij het beheersen van schade. We zien hierbij een grote diversiteit aan visies. Zowel
 55 tussen verschillende betrokken partijen in het ganzenbeleid, maar vaak ook tussen
 56 personen van één belanghebbende partij. In de waardering van dieren zijn grofweg vier
 57 visies te onderscheiden, die ook in de discussie over het beheer van ganzen een rol
 58 spelen (vergelijkbaar met Meijboom 2017).

59
 60 *Visie 1: het dier is instrumenteel waardevol*

61 De aanleiding voor het beheer van ganzen start vaak bij menselijke belangen, zoals
 62 economische schade of vliegveiligheid. Als dat gebeurt vanuit een visie op dieren als
 63 enkel 'instrumenteel waardevol', dan is er geen reden om met de dieren zelf rekening te
 64 houden. Dan is het beheer van ganzen een kwestie van ingrijpen ten behoeve van een
 65 menselijk belang.

66

Het dier is instrumenteel
waardevol. Dieren tellen
 moreel niet mee.
 Het beheer van ganzen is
 een kwestie van het wegen
 van menselijke belangen.

74

75 *Visie 2: dieren hebben rechten en dienen beschermd te worden*

76 Aan de andere kant van het spectrum staat de visie dat dieren rechten hebben en
 77 beschermd dienen te worden. Hierbij zijn het recht op leven en vrijheid basisrechten. Het
 78 idee van beheer van ganzen, met verstoren en doden als maatregel, staat hier haaks op.
 79 Het concept van beschermen van soorten, dat voortkomt uit natuurbescherming, is in dit
 80 wereldbeeld niet relevant. Elk individueel dier telt.

81
 82

83

Het dier is
instrumenteel
waardevol.

88

Het dier heeft inherente
 waarde die we via rechten
 dienen te beschermen
 Dit leidt tot een principiële
 'nee' bij het beheren van
 ganzen.

89
 90

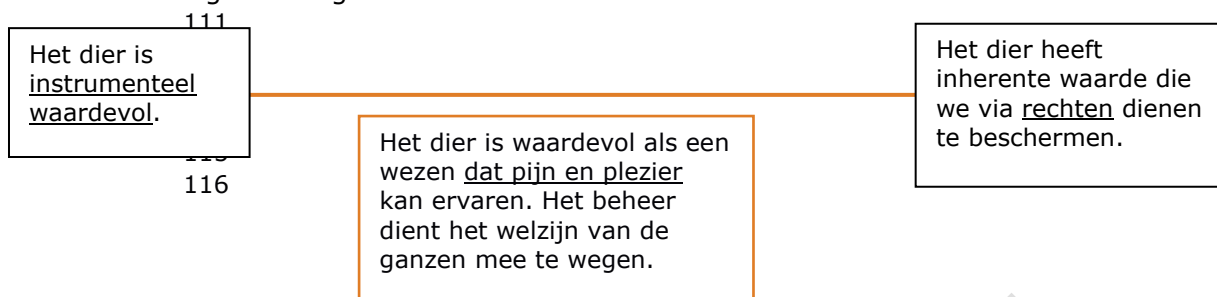
91 Deze twee uiterste posities leiden bijna automatisch tot een fel debat. Het verklaart de
 92 polarisatie over het beheer van ganzen. Sterker nog, voor wie dieren enkel als last ziet
 93 ('instrumenteel'), zal een uitgebreid beheerplan als overbodig worden beschouwd. En
 94 voor wie redeneert vanuit dierenrechten is een beheerplan dat kijkt naar afgewogen
 95 maatregelen om ganzen te verstoren en te doden volstrekt onwenselijk. Beide visies
 96 komen vanuit totaal verschillende achtergronden, maar ze delen de opvatting dat een
 97 afgewogen maatregelenpakket niet past bij hun overtuiging. Men kent immers het
 98 antwoord al. Alleen de antwoorden zijn fundamenteel anders: 'geen ganzen op
 99 landbouwgrond' versus 'elke gans telt'.

100
 101 Maatschappelijk spelen er meer visies een rol dan deze uitersten.

102
 103 *Visie 3: het dier is waardevol als wezen en zijn belangen tellen mee*

104 Een derde visie start bij de erkenning dat ganzen pijn en plezier kunnen ervaren. Dit
 105 betekent dat we kunnen spreken over belangen van dieren. Als we dat koppelen aan
 106 principes van 'niet schaden' of 'beschermen' dan ontstaat een plicht om bij afwegingen
 107 ook de belangen van ganzen mee te nemen. Voor het beheer van ganzen betekent dit

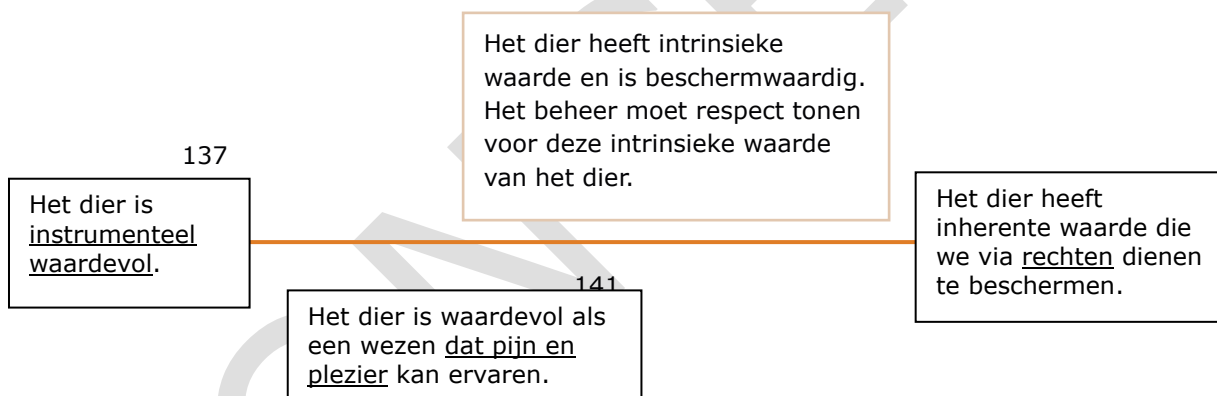
108 dat ook het welzijn van de ganzen meetelt. Deze visie leidt vaak tot een 'ja, mits' positie:
 109 het beheren van ganzen is toegestaan, mits rekening gehouden wordt met het welzijn en
 110 de bescherming van de ganzen.

117
 118
 119
 120
 121
 122
 123
 124
 125
 126
 127
 128
 129
 130
 131
 132
 133
 134
 135
 136

121 *Visie 4: het dier heeft intrinsieke waarde en is beschermwaardig*

122 Deze visie start in de erkenning dat een dier een intrinsieke of eigenwaarde heeft. Dat
 123 betekent dat de waarde van een gans, die overlast geeft, nooit samenvalt met de negatieve
 124 effecten voor mensen. Ook het dier dat overlast geeft, blijft intrinsiek waardevol. Voor het
 125 beheer betekent dit dat voor elke handeling waarbij ganzen betrokken zijn, de vraag moet
 126 worden gesteld of de gemaakte keuze respect toont voor de intrinsieke waarde van het
 127 dier. Deze visie leidt vaak tot een 'nee, tenzij' positie: het beheren van ganzen is iets
 128 speciaals dat vraagt om extra aandacht en rechtvaardiging. Daarbij is het niet alleen de
 129 vraag of het welzijn van ganzen op het spel staat, maar ook of de aanpak respect toont
 130 voor de intrinsieke waarde van het dier.

143
 144
 145
 146
 147
 148
 149
 150
 151
 152
 153

148 Deze visies en mengvormen hiervan bestaan in de praktijk naast elkaar. In sommige
 149 gevallen kunnen ze elkaar aanvullen, maar ze liggen ook ten grondslag aan de polarisatie
 150 over het beheer van ganzen. Het is daarom belangrijk in het oog te houden dat (a)
 151 verschillende visies op dieren naast elkaar bestaan en met elkaar (kunnen) botsen en (b)
 152 dat voor tenminste twee perspectieven op dieren een uitgewerkt beheerplan voor ganzen
 153 in wezen overbodig is.

154 **2.3 De mens met de natuur**

155 Naast de visies op dieren, zijn er ook visies op natuur en soorten. De hierboven beschreven
 156 visies op dieren houden verband met de verschillende visies op de relatie van de mens met
 157 de natuur (Kockelkoren, 1993; Schouten 2013), zoals die van heerser, rentmeester, partner
 158 en participant. Deze vier perspectieven zijn niet vastomlijnd en mensen kunnen van positie
 159 wisselen, maar ze geven wel een basishouding aan. Aan de ene kant staat de mens centraal
 160 (antropocentrisch) en wordt natuur bijvoorbeeld beschreven in termen van hulpbron of
 161 inspiratie danwel juist in termen van gevaar of overlast. Aan de andere kant wordt de

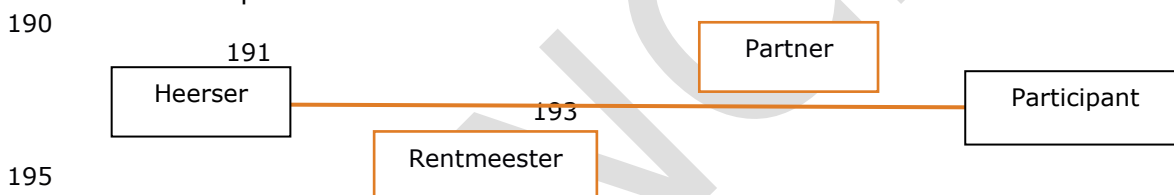
162 natuur als belangrijk gezien omwille van zichzelf en draait het om autonomie en respect
163 voor natuurlijke processen (ecocentrisch).

164
165 Het perspectief van de heerser ziet de natuur als ondergeschikt aan en ter beschikking
166 van de mens. Het beheer van ganzen is vanuit dit perspectief geen enkel probleem als er
167 menselijke belangen op het spel staan.

168
169 De tegenovergestelde visie is die van de participant. Hier is de mens onderdeel van de
170 natuur en heeft de natuur een intrinsieke waarde. Dit perspectief valt samen met een
171 ecologische visie. Hierbij is de definitie van ganzen als 'probleem' op zich al een lastige,
172 gezien hun status van beschermde diersoorten. Het feit dat wij als mensen last hebben
173 van een dier is op zichzelf nog geen reden om tot actie over te gaan. Sterker nog, vanuit
174 deze visie kan het een reden zijn om onze eigen positie en belangen kritisch tegen het
175 licht te houden en te kijken of we de natuur niet meer ruimte moeten geven.

176
177 Tussen beide bovenstaande visies vinden we het perspectief van de rentmeester. Deze
178 visie kent diverse vormen, maar deelt het idee dat we de natuur in beheer hebben. Voor
179 het vraagstuk van de ganzen kan dit betekenen dat het beheer van ganzen goed te
180 verdedigen is, maar dat dit wel dient plaats te vinden met zorg voor de diverse soorten
181 ganzen en de rest van de natuur.

182
183 Tot slot is er het perspectief van de partner. De natuur en de mens als partner start bij
184 het idee dat ze beiden deel zijn van dezelfde leefwereld. Het onderscheid tussen mensen
185 en natuur wordt niet ontkend, maar dit perspectief benadrukt de overeenkomsten en de
186 gelijkwaardigheid. Voor het beheer van ganzen betekent het dat ganzen niet enkel gezien
187 kunnen worden als overlast, maar onderdeel of partner zijn in een samenleven van mens
188 en natuur. Dat vraagt dus om oplossingen die recht doen aan de belangen en waarden
189 van beide partners.

197 2.4 Ganzen, wetgeving en samenleving

198 Als we kijken naar de relevante wetgeving, neemt de wetgever een tussenpositie in
199 tussen de meest zichtbare visies op omgang met dieren en omgang met soorten en
200 natuur. De wet zit in ieder geval niet op de polen. De precieze positie van het wettelijk
201 kader is ergens tussen de polen in en vertegenwoordigt het evenwicht in de samenleving
202 tussen het brede palet van visies (zie hierboven). Dit geeft weer hoe het
203 maatschappelijke denken is gestold. Binnen de wettelijke kaders is er nog wel
204 bewegingsruimte via jurisprudentie, beleidsinterpretatie en keuzes in de uitvoering.

205
206 De Omgevingswet kent een zorgplicht voor in het wild levende dieren, zoals ganzen. Dit
207 betreft specifiek het voorkomen van onnodig lijden en een verbod op dierenmishandeling.
208 Dat is een erkenning van de intrinsieke waarde van het dier. In de praktijk wordt een en
209 ander vertaald in maatwerkregels en in maatregelen voor dierenwelzijn.

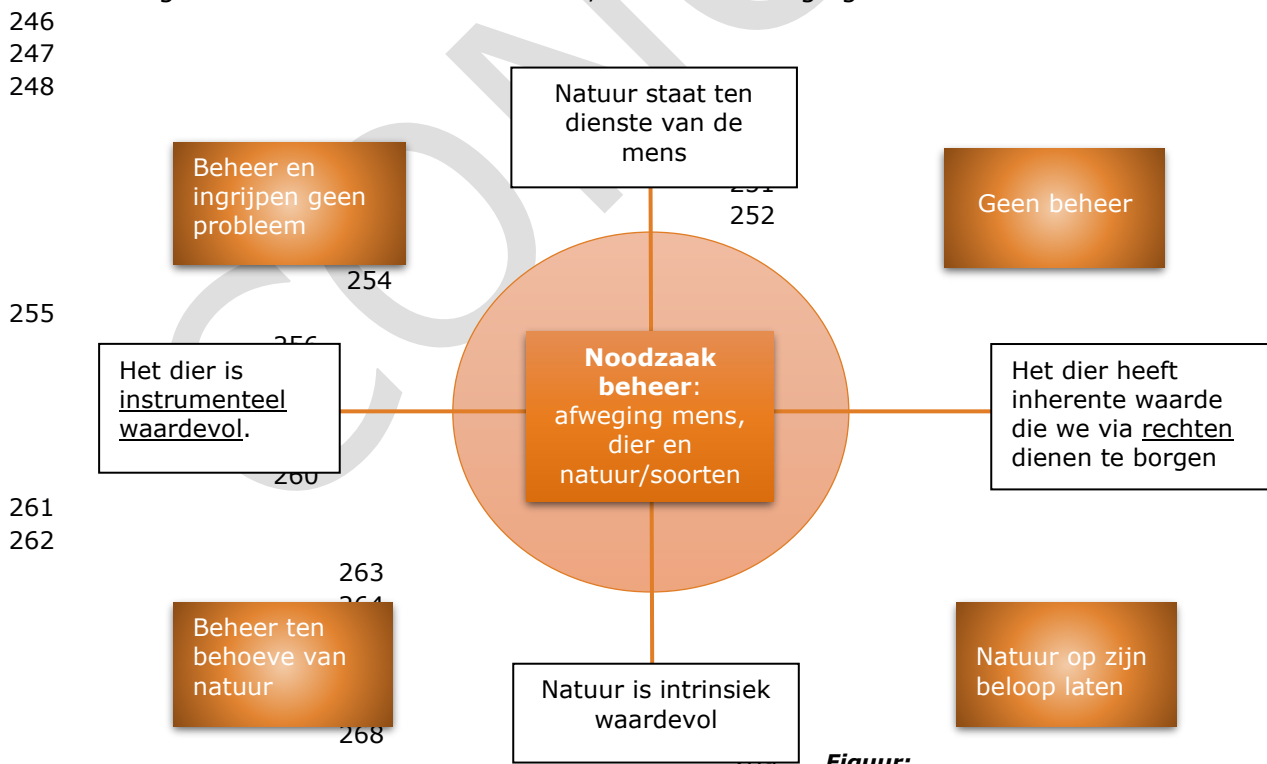
210
211 In het wild levende ganzen zijn beschermd bij wet (zie hoofdstuk 3) en inbreuk daarop
212 (verstoren of doden of nestbeheer) mag plaatsvinden op basis van specifieke belangen,
213 zoals landbouwschade, natuurschade of vliegveiligheid en alleen met een vergunning
214 onder de omgevingswet die goed onderbouwd is. Aangezien de bescherming van ganzen
215 het vertrekpunt is, kan nooit alle schade worden voorkomen: er zullen altijd ganzen zijn.
216 Maatschappelijk gezien kan het doden van een groot aantal ganzen toch noodzakelijk

217 geacht worden om landbouwschade of natuurschade te beperken of vliegveiligheid te
 218 bevorderen. Dan weegt de maatschappelijke schade of het maatschappelijke risico
 219 zwaarder dan het belang van de individuele ganzen die worden verstoord of gedood.
 220

221 2.5 De noodzaak voor een bredere blik

222 Het debat over ganzenbeheer is een onderwerp dat sterk gekleurd wordt door
 223 tegengestelde belangen en visies. Hierbij is bewustwording van de eigen positie (pool of
 224 stille midden) essentieel voor deelname aan het maatschappelijke debat. Degenen die
 225 keuzes afwegen bij bevoegd gezag en zoeken naar maatschappelijk draagvlak hebben
 226 ook inzicht nodig in de bredere scope aan visies in de samenleving, niet alleen de visie
 227 van de polen. Juist het maatschappelijke midden heeft grotendeels geen weet van de
 228 ganzenproblematiek, roert zich minder en is daarom veel minder zichtbaar dan de
 229 zogenoemde polen in het debat. Voor het draagvlak van maatregelen is het belangrijk
 230 om hier rekening mee te houden. Dat stille middel is weergegeven in onderstaande
 231 afbeelding en bevindt zich in de cirkel.

232
 233 Een brede maatschappelijke afweging start bij het maken van keuzes die men kan
 234 verantwoorden. Dat betekent: is er een antwoord op vragen over wat je doet en waarom
 235 je zo handelt? Een neutrale of waardevrije visie op het beheer van ganzen bestaat niet.
 236 Ook de bestaande wetgeving maakt keuzes op het terrein van de bescherming van mens,
 237 diersoorten, individuele ganzen en natuur. Het wettelijke kader biedt nog een zekere
 238 ruimte voor beleidsinterpretatie en specifieke keuzes bij de invulling van het beheer in
 239 het veld. Ook daarbij zal – binnen de grenzen van de wet – een eigen positiebepaling
 240 nodig zijn bij bevoegd gezag. Die ruimte is beperkt maar daarom niet minder belangrijk
 241 omdat het beheer van ganzen niet enkel een discussie is voor mensen met een sterke of
 242 uitgesproken visie. De noodzaak voor een plan dat de basis biedt voor een verantwoord
 243 beheer van ganzen start met oog voor het maatschappelijke midden. In het midden van
 244 de wereldbeelden, van hoe je aankijkt tegen de waarde van dier(soort)en en de natuur.
 245 Het gaat niet alleen om de uitersten, maar om afweging van alle visies.

270 **schematische weergave van**
 271 **verschillen in keuzes in het omgaan met schade en natuurbeheer, waaronder ganzenbeheer. Zie**
 272 **voor toelichting de tekst van hoofdstuk 2 uit Ganzenplan**

Figuur:

wereldbeelden of visies die leiden tot

273 Literatuur

- 274 Berenschot, Evaluatie van de Wet Dieren. Eindrapport. Rapport Evaluatie van de Wet
275 Dieren.indd (overheid.nl)
- 276
- 277 Brandsma, B. (2016). Polarisatie. Inzicht in de dynamiek van wij-zij denken. Uitgever:
278 Inside Polarisation VOF.
- 279
- 280 Buijs, A., & Langers, F. (2014). Publieke visies op het beheer van wilde dieren; Resultaten
281 van een enquête naar de visies van leden en niet-leden op het beheer van wilde dieren.
282 In *Alterra-rapport 2502*.
- 283
- 284 Kockelkoren, P.J.H (1993) 'Van een plantaardig naar een plant-waardig bestaan'.
285 Ethische aspecten van biotechnologie bij planten, Ministerie van Landbouw, Natuurbeheer
286 en Visserij, 163799 (wur.nl)
- 287
- 288 Meijboom, F.L.B., van Gerwen, M.A.A.M. (2022). Intrinsiek belangrijk. Een stappenplan
289 voor de belangenafweging rond de intrinsieke waarde van het dier. Rapport in opdracht
290 van het Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit, Utrecht: Centre for
291 Sustainable Animal Stewardship..
- 292
- 293 Meijboom, F.L.B. (2017). Ethics and the changing attitudes towards animals and their
294 welfare, Chapter 2, In: Ohl, F., R. Putman and members of DWM Utrecht. 2017. *The*
295 *Biology and Management of Animal Welfare*. Dunbeath: Whittles Publishing
- 296
- 297 Regan, T. (2013). 'The Case for Animal Rights'. In *Ethics, Humans and Other*
298 *Animals* (pp. 179-188). Routledge.
- 299
- 300 Schouten, M. (2013). 'Van wie is de natuur nu eigenlijk?' SIGMA Nummer 6, december
301 2013
- 302
- 303 Raad voor Dieraangelegenheden. (2012). Richtsnoer Ganzendoden. Rapport RDA.
- 304
- 305 Raad voor Dieraangelegenheden. (2022). Doden van dieren aan het licht. Verschuivende
306 visies veranderende discussies. *Rapport RDA*, 76.
- 307
- 308 Raad voor Dieraangelegenheden. (2022). De Staat van het Dier. Rapportage 1-meting,
309 Kantar Public in opdracht van de Raad voor Dierenaangelegenheden, December 2022,
310 Resultaten publieksonderzoek Staat van het Dier 2022 | Publicatie | Raad voor
311 Dierenaangelegenheden (rda.nl)
- 312
- 313 Schukken, Y.H., van Trijp, J.C.M., van Alphen, J.J.M. and Hopster, H. (eds.) (2019).
314 Staat van het Dier. Den Haag: Raad voor Dierenaangelegenheden.
- 315